

УДК 341.1

Роль Арктичної ради у вирішенні еколого-політичних питань в Арктичному регіоні

Н.О. ЯШНА

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара, м. Дніпропетровськ,
E-mail: Nata.dnepr@mail.ru

Авторське резюме

У статті автором досліджується роль міжнародного екологічного форуму як інструменту вирішення глобальних проблем сучасності.

Діяльність Арктичної ради на сьогоднішній день є дуже важливою та вирішальною для всього світового суспільства. Дана міжурядова структура націлена сприяти ефективному міжнародному співробітництву держав у сфері екології та сталого розвитку Арктичного регіону.

Арктична рада виступає у ролі міжурядового форуму, де всі нагальні питання націлені на розв'язання проблем в Арктиці та вирішуються на рівні міністрів закордонних справ. Кожна країна-член даної організації має право головування, під час якого надається можливість виокремлення пріоритетів співробітництва з іншими державами та просування цих планів в ефективну взаємодію.

У статті проаналізовано не лише основні цілі та плани Арктичної ради у сфері збереження екології та сталого розвитку регіону, а й роль даної організації у прийнятті важливих документів, що сприяють посиленню співробітництва між країнами в Арктиці у політичній сфері задля подальшої взаємодії у протистоянні сучасним глобальним екологічним викликам.

Ключові слова: Арктична рада, співробітництво, Арктика, екологічна політика, міжнародні відносини, зміна клімату, сталий розвиток.

© Н.О. Яшна, 2015

The role of the Arctic council in solving the ecological and political questions in the Arctic region

N.O. YASHNA

The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university, Dnepropetrovsk, Ukraine,
E-mail: Nata.dnepr@mail.ru

Abstract

In this article the author investigates the role of international environmental forum as an instrument of solving global problems. The activities of the Arctic Council today is very important and critical for the entire international community. This an intergovernmental structure is aimed to promote effective international cooperation in the field of ecology and sustainable development of the Arctic region.

The Arctic Council acts as an intergovernmental forum where all the pressing issues aimed for solving the problems in the Arctic and are solved at the level of Foreign Ministers. Each member of this organization has the right to the presidency, during which has the opportunity of separation the priorities of cooperation with other countries and can promote these plans in effective cooperation.

This paper examines not only the main objectives and plans of the Arctic Council in the field of environmental protection and sustainable development of the region, but also examines the role of the organization in making important documents that are contributed to the strengthening of political cooperation between the countries in Arctic for further cooperation in facing today's global environmental challenges.

Key words: the Arctic council, cooperation, Arctic, environmental policy, international relations, climate change, sustainable development.

Постановка проблеми. За останній час світ переживає серйозні зміни в усіх напрямках, особливо у північних регіонах нашої планети. Ці зміни стосуються клімату, зростаючої соціально-економічної та політичної взаємозалежності країн та підвищення інтересу до видобутку корисних копалин на Півночі. Арктика багата природними ресурсами та має невелику чисельність населення. Так як за останній час чисельність населення земної кулі наближається до десяти мільярдів, то є очевидною потреба людей у ресурсах Півночі, що, в свою чергу, сприяє появі як нових можливостей, так і різних проблем. В той час як рівень зміни клімату в Арктиці у два рази вищий від середнього на всій планеті, світ і надалі продовжує чинити негативний вплив на Арктичні регіони. Людство впливає на зміну клімату в Арктиці, що надалі має відображення на іншій частині земної кулі. У зв'язку з цією проблемою виникла нагальна потреба ще у 90-ті роки ХХ ст. створити орган взаємодії всіх країн з даної проблеми як усередині Арктичного регіону, так і за його межами.

Проблеми, які виникли перед полярними країнами в Арктиці, мають одну спільну характеристику – вони трансграничні. Їхнє успішне вирішення можливе лише у форматі тісного міжнародного співробітництва. Саме ця роль була відведена Арктичній раді, діяльність якої на сьогоднішній день важлива як ніколи. Розгляд та аналіз співробітництва країн у даному форматі взаємодії досить актуальний, адже, незважаючи на зазіхання багатьох акторів міжнародних відносин на території Арктики, все ж простежується позитивна динаміка у намаганнях вирішити глобальні екологічні проблеми людства завдяки міжнародному співробітництву під патронатом Арктичної ради.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання екологічного аспекту сприятливого розви-

тку Арктичного регіону на сьогоднішній день входить в коло пріоритетних завдань наукових дослідників. Особлива увага приділяється насамперед проблемам зміни клімату та їхнім наслідкам для Арктики й усього світу, бо в даному регіоні потепління відбувається набагато швидше, ніж у інших частинах планети.

Арктика у ХХІ ст. стала зоною глобального міжнародного співробітництва. Геополітичне положення, багатий ресурсний потенціал та планетарне екологічне значення роблять її зоною стратегічних інтересів провідних держав світу. Більшість регіональних проблем у значній мірі мають трансграничний характер. Для розгляду даних питань і було створено міжурядовий форум – Арктичну раду. Завдяки створенню даного форуму, суспільство вирішує регіональні проблеми природокористування та обговорює питання безпеки й інші задачі. До того ж, даний формат співробітництва набуває політичного окрасу. На цьому наголошує доцент кафедри міжнародних відносин МГІМО О.Б. Олександров. У своїй науковій статті автор зазначає, що на сьогоднішній день Арктична рада функціонує не лише як форум з еколого-політичних питань, а й як орган, що контролює безпеку в даному регіоні. О.Б. Олександров відзначає, що в Арктиці відбуваються перетворення і в політичній площині, що сприяє зміні клімату безпеки в регіоні. На це впливають потенційні загрози, конфлікти інтересів держав та транснаціональних організацій, екологічні ризики і нерегульовані територіальні суперечки та приховані протистояння. Одним із органів, що розглядає та займається вирішенням даних проблем виступає саме Арктична рада [1, с.19].

Роль Арктичної ради як міжнародної регіональної структури та суть її діяльності розглянув член-кореспондент РАН А.Н. Чілінгаров. У своїй статті автор приділив увагу екологічно-

му та політичному аспекту діяльності форуму. Він окреслив заходи, завдяки яким Арктична рада посилює свою роль як інструмент миру та співробітництва у регіоні. Серед пріоритетів він окреслив такі напрямки даної структури, як посилення взаємодії країн у питаннях збереження навколишнього середовища, попередження, готовність та реагування на виникаючі надзвичайні ситуації у регіоні, а також збереження арктичної флори, фауни та сталого розвитку [7, с.12].

Актуальними у цих питаннях є також дослідження Н.К. Харлап'єва та М.Л. Лагутіна. У своїй спільній статті науковці приділили увагу міжнародному співробітництву країн у рамках політичної та екологічної взаємодії. У статті проаналізована діяльність основних міжнародних інститутів, які здійснюють екологічну політику в Арктиці, насамперед Арктичної ради, дається експертна оцінка її ефективності та аналізуються подальші перспективи. Наголошується на тому, що до сьогодення днів не враховувались економічні та соціальні аспекти діяльності даної організації. Тому виникла необхідність створення нових робочих груп при раді задля виявлення недоліків та здійснення необхідних заходів їхнього усунення. Таким чином, автори вважають, що в найближчий час поетапно будуть окреслені нові пріоритети діяльності Арктичної ради [5, с. 214].

Важливо відзначити, що на сьогоднішній день Арктична рада відіграє досить важливу роль у вирішенні екологічних та політичних питань, однак, у багатьох науковців виникають питання відносно подальшої ефективної діяльності цієї міжнародної регіональної структури.

Метою дослідження є аналіз ролі та ефективності діяльності міжнародного форуму в Арктичному регіоні – Арктичної ради у сферах екологічного та політичного співробітництва держав, з ціллю виокремлення основних позитивних напрямків взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Арктичний регіон за останні десятиліття переживає значні зміни, головною причиною яких є зміна клімату. Поступове визволення Арктики від льоду спричиняє неабиякий вплив на зміну всього комплексу відносин в Арктичному регіоні – політичних, стратегічних, економічних та соціальних. Найбільш обговорюваною темою є танення льодовиків Арктики та її енергетичні запаси. Перш за все, йдеться про екологічний аспект незворотного процесу зміни клімату у світі. Людство занепокоєне тим, які саме наслідки матиме згодом танення льодовиків. Однак, завдяки цьому виникає економічний потенціал освоєння даного регіону, що надає можливості для видобутку енергетичних ресурсів та розвитку нових шляхів морського транспорту.

У міжнародного суспільства виникла потреба у створенні такого формату співробітництва, який би задовольняв потреби як самого населення Арктики, так й всього населення планети задля збереження навколишнього середовища

Арктичного регіону та забезпечення його сталого розвитку, для попередження, реагування та усунення надзвичайних ситуацій. Тому 19 вересня 1996 р. в Оттаві (Канада) була підписана декларація про створення міжнародної регіональної структури Арктичної ради. Даний документ був підписаний вісьмома арктичними державами, серед яких Данія, Ісландія, Канада, Норвегія, США, Фінляндія, Росія та Швеція [3, с.118].

Згідно з затвердженою декларацією в Арктичній раді існує також статус спостерігача. Його можуть набути неарктичні держави, міжурядові та міжпарламентські організації, а також організації універсального та регіонального напрямку. На сьогоднішній день в якості спостерігачів виступають такі країни, як Великобританія, Нідерланди, Польща, Німеччина та Франція. До них у травні 2013 р. після міністерської зустрічі приєдналися Китай, Індія, Італія Японія, Південна Корея та Сінгапур. Таким чином, Арктична рада на сьогоднішній день стає інструментом плідної співпраці між країнами-учасниками та країнами-спостерігачами. Завдяки цьому здійснюється ефективна конструктивна робота з розв'язання проблем у даному регіоні. Це означає, що у найближчому часі рада зможе затвердитися в якості центрального директивного органу з запобігання, реагування та вирішення нагальних питань в Арктиці [8].

У «Плані дій Арктичної ради по сталому розвитку», який підготовлений відповідно до Інарської декларації Арктичного регіону 2002 р., вказувалось, що Арктична рада була затверджена в якості міжурядового форуму високого рівня арктичних держав задля сприяння вирішенню проблем Арктики, особливо в сфері сталого розвитку та охорони навколишнього середовища. Під сталим розвитком розуміється такий розвиток, завдяки якому задовольняються потреби сучасного покоління, не ставиться під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби та системно відновлювати усі джерела життєдіяльності [4, с.65].

Кожна країна-учасник Арктичної ради має право головування в даній організації. Завдяки цьому держава може просувати важливі для свого Арктичного регіону проекти. Серед життєвоважливих питань просуваються такі: розробка і вдосконалення сталого розвитку регіону; захист здоров'я людей, що проживають на даній території; розвиток соціальної інфраструктури; покращення середовища проживання в умовах глобальних змін клімату; розширення використання відновлюваних джерел енергії; сталий розвиток корінного населення Півночі, збереження їхнього традиційного укладу життя, культурної спадщини.

Однак політика держав у рамках Арктичної ради не завжди націлена на вищеперераховані зобов'язання й поряд з цим може мати зовсім інший характер. Зміна клімату являє собою безпрограшну тему, завдяки якій країни можуть

вирішувати питання щодо доступу до структур управління у даному регіоні. Екологія сьогодні дозволяє приймати найбільш радикальні кроки у випадку, якщо необхідно захистити або просунути власні інтереси. Основна ціль такої діяльності – добитися прийняття жорстких стандартів, що дозволять експлуатацію в Арктиці тільки кораблів, що створені із використанням спеціальних «зелених» технологій, якими володіє обмежена кількість країн. Це, в свою чергу, дозволяє вирішувати питання конкуренції в Арктичному регіоні досить ефективно [2].

Залучення ще шістьох країн в якості спостерігачів показує, що члени Арктичної ради, навіть ті, що скептично були настроєні на розширення, такі як Канада та Росія – розглядають розширення як можливість надати Арктичній раді більше повноважень. В найближчий час суперечки між країнами-членами з приводу визначення, чи повинна Арктична рада вийти за рамки екологічних проблем та стати форумом для вирішення інших актуальних питань, пов'язаних із розподіленням природних ресурсів та торговими шляхами, будуть більш помітними [6, с. 76].

Можна стверджувати, що Арктика за останнє десятиліття таки перетворилась на зону ефективного міжнародного співробітництва. Налагоджена, завдяки Арктичній раді, співпраця країн стала важливим політичним фактом укріплення стабільності та безпеки, основою для вирішення нагальних проблем взаємодії між країнами у регіоні. Так, за роки свого існування Арктична рада прийняла дуже важливі документи, націлені не лише на укріплення співробітництва між країнами в Арктиці, але й на посилення взаємодії по конкретних проблемах: у справі охорони арктичного природного середовища, арктичного моніторингу, оцінки та попередження, готовності реагування на надзвичайні ситуації [1, 23]. Всезростаюча роль Арктичної ради у справі по зміцненню міжнародного співробітництва в Арктиці набуває актуальності. Арктична рада перейшла на систему юридично зобов'язуючих документів (на відміну від попередньо прийнятих декларацій). Також країнам, що входять до складу Арктичної ради вдалося ухвалити положення, завдяки яким вся діяльність в Арктиці й надалі буде базуватись на існуючих принципах міжнародного права, без прийняття додаткових угод, що регулюють ту чи іншу діяльність. Це означає, що арктичні держави будуть вести відкритий прагматичний діалог з питань пов'язаних з основними арктичними проблемами [5, с. 214].

Слід відзначити, що в Арктичній раді прийнятий та реалізується цілий ряд нових багатосторонніх проектів, які стосуються глобальної зміни клімату та нейтралізації її негативних наслідків, покращення екологічного стану Арктики, запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та ефективній боротьбі з ними, збереження біорізноманіття регіону. Багато країн

ініціюють роботу по зміцненню позицій Арктичної ради, спрямованому на її перетворення у повноцінну міжнародну організацію, включаючи організацію постійного секретаріату Арктичної ради, збільшення її бюджету, обов'язковості виконання державами політичних рішень прийнятих даною установою. Всі ці заходи націлені на посилення ролі Арктичної ради як інструменту миру та мирного співробітництва між державами в Арктиці [7, с.15].

До тих пір поки Арктична рада буде привертати увагу нових зацікавлених сторін, як політичний форум задля широкого обговорення питань, пов'язаних з Арктикою, вона буде й координувати прийняття даних рішень. У той же час уряди країн-учасниць представляють все нові й нові стратегії по ефективній взаємодії в Арктиці. З цього приводу у кожній країні-учасниці форуму є свій чіткий план дій, однак, реалізація цих проектів у повному масштабі ще не здійснена. Це вказує на те, що єдина національна стратегія в Арктичному регіоні досі визначається, і країни як і раніше розглядають лише ті питання, які пов'язані з розподілом ресурсів у регіоні. Оскільки пріоритети для кожної країни в Арктиці стали більш окресленими та конкретними, а проблеми, що невпинно виникають та потребують вирішення, з часом можуть стати більш глобальними та складними для розв'язання в такій організації, як Арктична рада.

Висновки. На підставі проведеного аналізу діяльності Арктичної ради в Арктиці можна констатувати, що даний міжнародний регіональний форум відіграє досить важливу роль у вирішенні екологічних проблем, а також здійснює правову координацію та підтримку питань, пов'язаних з політичною взаємодією країн. Співробітництво держав в Арктичній раді націлене, по-перше, на вирішення глобальних проблем сучасності, а саме – на вчасне реагування щодо змін клімату та танення льодовиків; по-друге, на забезпечення сталого розвитку арктичного регіону; по-третє, на зміцнення міжнародного співробітництва країн на рівних правових засадах.

Однак налагоджений процес роботи у даній організації може бути зірваний діяльністю деяких держав. Адже кожна країна-член даного форуму переслідує, перш за все, власні інтереси, а потім уже дотримується регламенту роботи з питань, які зазначені у програмі ради. Але завдяки наявності доброї волі, при бережливому ставленні до природи Арктичного регіону, при чіткому виконанні екологічних та соціальних правил освоєння арктичних територій та дотриманні правового режиму секторального поділу Арктики й Конвенції ООН з морського права 1982 р. країнами-учасницями, а також країнами-спостерігачами у даній організації, Арктична рада може стати зразком ефективного міжнародного співробітництва держав з еколого-політичних питань для всього світового співтовариства.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ:

1. Александров О.Б. Кто обеспечит безопасность Арктики? // Вестник МГИМО университета. 2013. № 2 (29). – С.18-23.
2. Арктический совет – текущее состояние и перспективы развития [Электронный ресурс]// *Maritime News Russia*. – Режим доступа: <http://www.morvesti.ru/tems/detail.php?ID=23862>. – Назва з екрана.
3. Копылов М.Н., Якушева Е.А. Арктическое партнерство как основа экологической безопасности и устойчивого развития коренных народов Севера // Вестник РУДН, сер. Юрид.науки. 2006. № 1(19). – С.118-127.
4. Лукин Ю. Ф. Великий передел Арктики // Северный (Арктический) федеральный университет. 2010. – С. 65-70.
5. Харлампьева Н.К., Лагутина М.Л. Международное сотрудничество в Арктике: эколого-политический аспект // *Общество. Среда. Развитие*. 2010. № 3. – С. 212-217.
6. Цатуров Ю.С., Клепиков А.В. Современное изменение климата Арктики: результаты нового оценочного доклада Арктического совета // *Арктика: экология и экономика*. 2012. № 4 (8). – С. 76-81.
7. Чилингаров А.Н. Роль Арктического совета в развитии международного арктического сотрудничества // *Арктика: экология и экономика*. 2011. № 3. – С.12-15.
8. Arctic Council. Official information [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/>. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 14.04.2015

REFERENCES:

1. *Aleksandrov O.B. Kto obespechit bezopasnost Arktiki? (Who will ensure the safety of the Arctic?)// Vestnik MGIMO universiteta*. 2013. № 2 (29). – P.18-23.
2. *Arkticheskiy sovet – tekushee sostoyanie i perspektivy razvitiya (The Arctic Council - the current state and development prospects)// Maritime News Russia*. – Mode of access: <http://www.morvesti.ru/tems/detail.php?ID=23862>. – Nazva z ekranu.
3. *Kopylov M.N., Yakusheva E.A. Arkticheskoe partnerstvo kak osnova ekologicheskoy bezopasnosti i ustoychivogo razvitiya korennyih narodov Severa (Arctic partnership as a basis for environmental security and sustainable development of the indigenous peoples of the North)// Vestnik RUDN, ser. Yurid.nauki*. 2006. № 1(19). – P.118-127.
4. *Lukin Yu. F. Velikiy peredel Arktiki (Great redistribution of Arctic // Northern (Arctic) Federal University)// Severnyy (Arkticheskiy) federalnyy universitet*. 2010. – P. 65-70.
5. *Harlampeva N.K., Lagutina M.L. Mezhdunarodnoe sotrudnichestvo v Arktike: ekologo-politicheskiy aspekt (International cooperation in the Arctic: environmental-political aspect)// Obschestvo. Sreda. Razvitie*. 2010. № 3. – P. 212-217.
6. *Tsaturov Yu.S., Klepikov A.V. Sovremennoe izmenenie klimata Arktiki: rezultaty novogo otsenochnoy doklada Arkticheskogo soveta (Modern climate change in the Arctic: results of a new assessment report of the Arctic Council)// Arktika: ekologiya i ekonomika*. 2012. № 4 (8). – P. 76-81.
7. *Chilingarov A.N. Rol Arkticheskogo soveta v razvitii mezhdunarodnogo arkticheskogo sotrudnichestva (The role of the Arctic Council in the development of international Arctic cooperation) // Arktika: ekologiya i ekonomika*. 2011. № 3. – P.12-15.
8. Arctic Council. Official information. – Mode of access: <http://www.arctic-council.org/index.php/en/>.

Яшна Наталія Олександрівна – аспірант
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
Адреса: 49010, м. Дніпропетровськ, пр. Гагаріна, 72
E-mail: Nata.dnepr@mail.ru

Yashna Nataliya Oleksandrivna – postgraduate
The Oles Honchar Dnepropetrovsk national university
Address: 72, Gagarin Av., Dnepropetrovsk, 49010, Ukraine
E-mail: Nata.dnepr@mail.ru